

Vlačićeva borba za slobodu Crkve

Stanko Jambrek
Biblijski institut, Zagreb
sjambrek@bizg.hr

UDK:261.7: 262
Pregledni članak
Primljeno: 7, 2012.
Prihvaćeno: 9, 2012.

Sažetak

Matija Vlačić Ilirik slovi za jednog od najutjecajnijih hrvatskih humanista i teologa šesnaestog stoljeća, koji je svojim brojnim djelima dao vrstan teološki, filozofski, povijesni, lingvistički i obrazovni doprinos europskoj kulturnoj povijesti. Članak, uz sažeti prikaz Vlačićeva življenja, raspravlja o istini kao Vlačićevu polazištu u cjelokupnom promišljanju i življenju. Potom se usredotočuje na Vlačićevu duhovno-teološku borbu za slobodu Crkve, koja je uvelike doprinijela porazu prokatoličke politike cara Karla V. i opstanku luteranske tradicije reformacije u njemačkim zemljama.

Ključne riječi: *Augsburški interim, Biblija, evanđelje, istina, Luther, teologija, Vlačić*

Uvod

Matija Vlačić, prema mišljenju Radovana Ivančevića (2004, 9), predvodi malo-brojni skupinu hrvatskih mislilaca kojima je danas globalno priznat nezaobilazan doprinos europskoj kulturnoj i znanstvenoj povijesti šesnaestog stoljeća. Ivančević (2004, 10) je vješto i znakovito promijenio izričaj "Zaustavite Rojters" u izreku "Zaustavite Vlačića", jer je Vlačić, objavljujući tajne crkvene i državne dokumente popraćene njegovim izravnim i neprikrivenim komentarima, razotkrivao prikrivene namjere i ciljeve protivnika istine.

Nakon Lutherove smrti (1546) u njemačkim zemljama vođene su žestoke političke, crkveno-političke, teološke i kulturološke borbe, a Vlačić je svakoj od njih dao svoj znatni doprinos. Imao je ključnu ulogu za opstanak njemačkoga protestantskog pokreta jer se svrstao odlučno i beskompromisno na stranu Svetoga

pisma i Lutherova nauka. Ovaj rad posvećen je njegovoj borbi za slobodu Crkve: slobodu od utjecaja političkih autoriteta na življenje i vjerovanje Crkve te borbu za dosljednu primjenu Kristova nauka u cjelokupnu življenju Crkve.

Biografski podaci

Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius Illyricus)¹ rodio se 3. ožujka 1520. u Labinu kao najmlađe od šestoro djece² u obitelji Andrije Vlačića. Majka, kći plemića Bartolomeja Lucianija, umrla je na porodu, a otac mu je umro kad je imao dvanaest godina. Sudac Lucian Luciani, njegov stric, dodijeljen mu je kao skrbnik (Olson, 2010, 34). Sa šesnaest godina odlazi na studij u Veneciju gdje stječe solidno obrazovanje u školi sv. Marka, koju je oblikovao Aldo Manuti, u poznatoga humanista, profesora klasičnih jezika i povjesničara Egnazia (Giovanni Battista di Cippeli, 1473-1553), koji je ostavio znatni trag u Vlačićevu promišljanju.³ Tu se priučio tiskarskom poslu, pronalaženju i sakupljanju starih rukopisa i dokumenata te prodavanju knjiga.

Iz Venecije je Vlačić krenuo u Augsburg, odakle na poticaj Bonifaciusa Wolfhardta (Lykosthenesa), pastora iz Augsburga i ugledna Zwinglijeva sljedbenika, odlazi 1539. na studij u Basel⁴ u Njemačkoj, gdje je ostao godinu dana. U Baselu je učio hebrejski jezik kod profesora Sebastiana Münstera, od profesora Simona Grynaeusa naučio je osnovne elemente filozofije i reformacijske misli. Tu se upoznao s izdavačem Johannesom Oporinusom (1507-1568), čija je predavanja slušao na grčkom i hebrejskom jeziku te s Conradom Gessnerom, začetnikom bibliografije.

Negdje u to vrijeme dolazi do Vlačićeva obraćenja Bogu i on postaje vjernik

- 1 U literaturi nalazimo sljedeće oblike njegova imena i prezimena: Matthias Flacius Illyricus, Flacio Illirico, Mattia Francovich, Mattia Vlacich, Matija Franković, Mattia Flacio, Flacius Illyricus, Matthias Flacius.
- 2 Matija je imao dva brata, Franju i Jakova, i tri sestre, Celiju, Dominiku i Martinu. Njihova imena znamo iz oporuke Celije Vlačić koju je objavio Tomaso Luciani, *Matthia Flacio Istriano de Albona, notizie e documenti* (Pula: G. Seraschen, 1896). Više u Olson (2010, 29-34).
- 3 Egnazio je bio bliski Aldov suradnik, a među njegovim brojnim studentima bili su i Paolo Manuzio i Petar Pavao Vergerije, koparski biskup i Lutherov obraćenik.
- 4 Kod prijave u Baselu Vlačić se nazvao Frankowitz, te je službeno zapisan kao "Matheus de Francistis de Albona Polensi Dioecesi in Illirico, sub Venetorum ditione, pauper" (Matija od Frančića iz Labina, iz pulske biskupije u Iliriji, pod mletačkom upravom, siromah) (Mirković, 1980, I, 70). Siromašni studenti su pri upisu na fakultet bili uvedeni kao *pauper* (oslobođen plaćanja poreza zbog siromaštva) za razliku od *nobiles* – studenata koji su si mogli plaćati studij. Fotografaska reprodukcija navoda nalazi se u Mirković (1960, 2. slika).

čitajući Bibliju.⁵ Zapisao je da je postao vjernik čitajući Bibliju davno prije nego što je došao pod utjecaj Martina Luthera (Vlačić, 1557, T v iiii r).

Čak i prije nego što sam naučio Lutherov nauk osjećao sam u sebi mir savjesti i radost u Duhu Svetomu, volio sam vjeru i Sveto pismo, i često sam svojim čitavim srcem htio doprinijeti teologiji kako bih napredovao u Svetome pismu i neko vrijeme služio Kristovoj crkvi te da se zatim mogu vratiti Gospodinu (Vlačić, 1549, D iiii v; Olson, 2010, 34).

Tko ga je uputio na Bibliju? Olson smatra da je možda Ascerius bio taj koji ga je upoznao s Biblijom (2010, 35).

Vlačić se 1540. seli na novoosnovano protestantsko sveučilište u Tübingen, gdje ga prima i pomaže mu Matija Grbac (Mathias Garbitius Illyricus), profesor grčkoga jezika, grčke književnosti i etike.⁶ Uz Grbčevu potporu i preporuku prelazi 1541. na studij u Wittenberg, tadašnje vodeće protestantsko sveučilište, gdje studira grčki i hebrejski jezik.⁷

U Wittenbergu Vlačić susreće (1541?) Martina Luthera. Luther je već star, bolestan i iznemogao. Mirković (1980, I, 79) vrlo dinamično opisuje odnos Vlačića i Luthera:

Pet godina je Vlačić tu uz Luthera, viđa ga, jede ponekad s Lutherom za istim stolom, čita, guta i upija njegove spise, Luther ga uzima u zaštitu, tješi ga lično, uliva mu vjeru, moli se za nj, šalje ga u misije, dolazi mu na svadbu, i kad ga je bliže upoznao, polaže veće nade u njega, no u ma koga drugoga svoga učenika.

Iako Mirković u opisu malo pretjeruje, vrijedno je zapaziti da je Luther zapisao da je Vlačić "čovjek velike vjere koji mi je dobro poznat".⁸ U studenome 1545. Vlačić se oženio Elizabethom, kćeri pastora Michaela Fausta iz Dabruna blizu

- 5 Franjo Zenko (1990, 170) ističe da teolog Vlačić svoju kršćansko-teološku samospoznaju svjedoči kroz svoj vlastiti život i djelo. On ukazuje na činjenicu Vlačićeva obraćenja pravoj kršćanskoj vjeri do kojega je došlo – kako on kaže – Božjom milošću.
- 6 Matija Grbac (1511-1559) došao je u kao dječak s trgovcima u Njemačku, gdje je u Nürnbergu u novoosnovanoj protestantskoj gimnaziji učio humanistički nauk kod profesora Joachima Camerarius (1500-1574). Studirao je 1533. na sveučilištu u Heidelbergu, a 1534. na sveučilištu u Wittenbergu, gdje mu je Luther pomagao svojim savjetom i ugledom (Mirković, 1980, I, 75). Kao student stekao je povjerenje profesora Philippa Melancthona, koji ga je, nakon dovršena magisterija, preporučio novoutemeljenom sveučilištu u Tübingenu, gdje je 1537. imenovan profesorom grčkoga jezika, grčke kulture i etike.
- 7 Vlačić je živio osam godina u Wittenbergu: prvo neprekidno šest godina (1541-1546), a zatim poslije oružanih borbi za osvajanje grada i prekida nakon osvajanja grada od carske vojske 1547. još dalje dvije godine (Mirković, 1980, I, 79).
- 8 Luther je zapisao da je Vlačić *homo notissimus et magnae fidei vel supra aetatem* (WAB, 10, 328).

Matija Vlačić Ilirik (1520-1575). Izvor: Jean-Jacques Boissard i Theodor de Bry, *Bibliotheca chalcographica, hoc est Virtute et eruditione clarorum Virorum Imagines*. Heidelberg: Clemens Ammon, 1669. Partes 1-5. Universitätsbibliothek Mannheim; MATEO: Mannheimer Texte Online (<http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/aport/seite70.html>)

Wittenberga.⁹ Luther je bio na njihovu vjenčanju, čime je pokazao respekt i veliko priznanje Vlačiću. I Vlačić je visoko cijenio Luthera. “Lutherove su najbolje godine iza njega” izjavio je Vlačić. “Evo, to je naš stari, častan otac u Kristu, vjerni Božji čovjek i pravi Ilija, koji se kao neustrašivi junak borio pouzdano i sretno protiv Antikrista, svih vrsta krivovjerja i baala. Danas ili sutra će ga naš Gospodin Bog uzeti odavde”¹⁰ (Olson, 2010, 60).

Olson (2010, 63), pozivajući se na Caspara Heldelina (1575, T iiii v), smatra da Vlačić nikada nije bio dio Lutherova bliskog kruga, iako je imao nekoliko razgovora s njim, potom prenosi mišljenje Christiane Frank koja odbacuje mogućnost da ga je Luther ikada smatrao svojim glavnim duhovnim nasljednikom. Ne

9 Elizabetha mu je u devetnaest godina braka rodila dvanaestoro djece, od kojih je osmero ostalo živo. Umrla je 1564. pri dvanaestom porodu.

10 *Etliche greiffliche gewisse unnd scheinbarliche warzeichen, daraus ein jeder wie geringes verstands er auch sey, Wo er nur zu erforschung der warheit geneigt ist, vermerken kan, das die Lehre der Evangelischen des Herrn Christi Lehre selbst ist, und das der papisten Lehr falsch, gottlos, vom Antichrist erfunden ist*. Magdeburg: Christian Rödinger, (1549). Aij v; (1550). A iij r.

vrijedi puno to što mu Kaspar Ulenberg – poznat po konzultiranju suvremenih izvora – daje tu čast. Luther ga je, piše on, smatrao “čovjekom po svome vlastitom duhu”, čovjekom kojega je “visoko cijenio”, i Vlačić je taj za kojeg se nada da će poslije njegove smrti nastaviti njegovu reformu (Olson, 2010, 63).

U Wittenbergu je Vlačić došao s preporukom upućenom profesoru Philippu Melanchthonu, koji već slovi kao najpoznatiji njemački profesor, učitelj Njemačke (Praeceptor Germaniae). Melanchthon ga prima i daje mu smještaj u svojoj velikoj kući u glavnoj ulici, te mu nalazi studente za repeticije na grčkom i hebrejskom jeziku. Vlačić je visoko cijenio i volio Melanchthona, s njim je služio tri godine kao korepetitor. “Iskreno sam te volio”, pisao je Vlačić učitelju, “više nego ikoga drugog” (1549c, [Hr], J iij v; Olson, 2010, 52).

Tijekom studija Vlačić zapada u duhovnu krizu. O svome je stanju zapisao:

Tu (tj. u Njemačkoj) zapao sam u najteža iskušenja, a da za to nisu bili krivi ni rđavi učitelji, ni ma kakav važniji postupak s moje strane. Zapao sam u potpuni očaj, i sve muke pakla. To je stanje trajalo tri godine. Čitavo to vrijeme zlo se u meni iz dana u dan pogoršavalo. Poslije toga čitavu jednu godinu popuštalo je. U to vrijeme iskusio sam na sebi i proživio srdžbu Božju i užasnu vlast đavola nad nama bijednim ljudima, silinu grijeha, pokvarenost starog Adama i njegov bijes protiv Boga. Vjerovao sam, da sam potpuno odbačen i mislio sam na smrt (Vlačić, 1549a; Mirković, I, 1980, 94).

Tijekom stanovanja u kući Friedricha Backofena, đakona u Evangeličkoj crkvi u Wittenbergu, Vlačićevo je duhovno i tjelesno stanje bilo vrlo loše, tako da je mislio da će uskoro umrijeti. Backofen je to primijetio te nagovorio Vlačića da ga doktor Bugenhagen odvede k Lutheru radi savjetovanja i molitve. Vlačić je o tome događaju zapisao: “Luther me je utješio iznoseći svoj primjer i primjere drugih. Zatim se crkva molila za mene. Od tada je iz dana u dan nestajalo zla, a godinu dana nakon potpuno sam ozdravio” (Vlačić, 1549a; Mirković, I, 1980, 94). Njegovo ozdravljenje zbilo se 1543. godine. Ova dugotrajna duhovna borba uvelike je odredila Vlačićevu teološku misao, koja se temelji na njegovom osobnom odnosu s Bogom, a ne na apstraktnom spekuliranju. “Ovo vam kažem”, piše Vlačić kasnije, “da ne biste mislili kako sam nauk evanđelja naučio samo kroz čitanje ili ležerno razmišljanje i kroz svoje vlastito iskustvo; ja sam prokušan kršćanin, što je doktor Martin Luther posebno tražio kod svakog teologa” (Olson, 2010, 61). Vlastito iskustvo, slično Lutherovu, pomoglo mu je u razumijevanju Lutherovih teoloških promišljanja. Iako je profesor Melanchthon na njega snažno utjecao, Vlačić je izjavio da je više naučio kroz svoje vlastite kušnje i proučavanje negoli kroz njegova (Melanchthonova) predavanja (Vlačić, 1557, H - iiii v). “Iskusio sam više o tome što znači mučiti se i boriti s đavlom, grijehom i nemirnom savješću”, pisao je o sebi odgovarajući na njihove teološke spekulacije, “negoli dr. Major i Maximus (Melanchthon)” (Vlačić, 1553, B v; Olson, 2010, 63).

Uz Lutherovu potporu Matija Vlačić putuje 1543. u Veneciju kako bi pomogao fra Baldu Lupetinu izaći iz zatvora. Iako je Vlačić sa sobom donio pismo Johanna Friedricha, saskoga izbornog kneza, koje su uz njega potpisali i drugi teritorijalni vladari Schmalkadskog saveza, zbog administrativnih i političkih razloga nije uspio u oslobađanju fra Lupetina.

Izborni knez Johann Friedrich imenovao je 1544. godine Vlačića profesorom hebrejskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Wittenbergu. Izborniku je Vlačića za profesora preporučio kancelar Gregor Brück,¹¹ nakon Melanchthonove potvrde kako Vlačić dobro vlada latinskim, grčkim i hebrejskim te poznaje humanističke znanosti. Sa samo dvadeset i četiri godine bio je postavljen za profesora na najutjecajnijem protestantskom sveučilištu, iako bez prava sudjelovanja u nastavničkom vijeću, kako će istaknuti kasnije.¹² Pod mentorstvom profesora Philippa Melanchthona stječe 25. veljače 1546. magisterij iz slobodnih umijeća.

Iz Wittenberga se Vlačić preselio u Magdeburg, u kojemu je ostao do 1557. godine. U opkoljenome Magdeburgu Vlačić piše *Katalog svjedoka istine (Catalogus testium veritatis)* kojim potiče i ohrabruje Lutherove sljedbenike da izdrže u borbi za istinu. Smatrao je da je za razvoj reformacije potrebno sustavno sveučilišno obrazovanje pa se uvelike zauzimao za osnivanje sveučilišta u Jeni, gdje je i bio profesor teologije od 1557. do 1561. godine. Zbog tzv. determinističkoga učenja o istočnom grijehu i osporavanja zemaljskome knezu prava na cenzuru sveučilišnih udžbenika, Vlačić je morao napustiti 1561. sveučilište u Jeni. Ideju o osnivanju sveučilišta u Regensburgu iznio je 1561. u pismu Ivanu Ungnadu, njemačkim plemićima te Primožu Trubaru i Matiji Klombneru u Ljubljani, pri čemu je posebice naglasio da bi temeljna predavanja iz teologije za studente iz slavenskih zemalja bila na narodnom jeziku.

Maštao je o vlastitoj tiskari, ali mu društveno-političke i vjerske prilike nisu išle na ruku, stoga je nije mogao osnovati. No pomogao je da se u postojećoj regensburškoj tiskari tiskaju slovenske i hrvatske knjige.¹³ U Regensburgu je za-

11 U pismu preporuke Brück je zapisao: "Ono što me najviše potiče napisati ovo jest to što sam u crkvi vidio kako se za blagdane pristojni mladi ljudi okupljaju oko spomenutog Ilirika noseći hebrejske knjige koje čitaju. Kad imaju potrebu, pitaju njega. On im veselo daje pouke i upute. Mogu zaključiti kako bi studentima mogao biti vrlo koristan zato što je mlad, obrazovan i, kao stranac, siromašan. Studentima bi bilo manje neugodno u bilo koje doba konzultirati njega umjesto nekoga starijeg, kao što je učitelj Lukas" (citirano u: Olson, 2010, 68).

12 *Apologia auff zwo unchristliche Schriften Justi Menij. Darinnen von den grewlichen Verfelschungen der Adiaphoristerey und Maioristerey allerley nützlichs angezeigt wird.* Jena: Christian Rödinger der Ältere Erben, 1558. E r; Datiranje, Moldaenke. 133n.

13 Tiskar Ivan Burger tiskao je u Regensburgu 1566. slovensku knjigu *Otrozhia Biblia* koju su priredili Matija Vlačić i njegov slovenski učenik Sebastijan Krelj. Sljedeće godine tiskan je slovenski prijevod Spangenbergove *Postille* koju je preveo Krelj. U istoj je tiskari 1568. tiskan u

počeo pisati svoje najznačajnije djelo Ključ Svetoga pisma (*Clavis Scripturae Sacrae*).

Tijekom 1566. Vlačić je prognan i iz Regensburga. Često se zbog progona selio, a gradovi Antwerpen, Frankfurt na Majni, Strassbourg, Mansfeld, Berlin i Basel, samo su usputne postaje u kojima nije našao utočište za smireni život i usredotočen intelektualni rad. Napokon je, uz pomoć vjernih prijatelja, našao sklonište za sebe i svoju brojnu obitelj u jednom ženskom samostanu u Frankfurtu, gdje je intenzivno radio na dovršenju filološko-teološkog komentara Biblije (*Glossa compediaria*). Tu je i umro 1575. godine, skrhan bolešću i drugim nevoljama.

Istina kao polazište u Vlačićevu promišljanju¹⁴

Mnogi istraživači reformacije i Vlačićevih djela postavljali su si niz pitanja: Što je poticalo Vlačića na pisanje i objavljivanje brojnih djela? Zašto se sukobljavao s papom i brojnim njemačkim biskupima? Zašto se suprotstavio caru Karlu V, moćnom vojvodi Moritzu Saskom i drugim utjecajnim magnatima? Što ga je motiviralo da okupi brojne intelektualce za pisanje povijesti crkve? Što mu je bilo toliko vrijedno da je zbog toga žrtvovao lagodan profesorski posao? Zašto je bio voljan često seliti se s brojnom obitelji? Koje je borbe vodio? S kojim ciljem?

Vlačićevi temeljni stavovi, koji će određivati njegovo cjelokupno življenje i djelovanje, iskristalizirali su se tijekom njegova prebivanja u Wittenbergu, posebice tijekom studija. Događanja od 1543. do 1548. godine bila su izuzetno značajna i formativna za Vlačića i njegovo kasnije djelovanje. Nekoliko je događaja snažno djelovalo na njega i uvelike odredilo njegovo promišljanje: studij u Wittenbergu; uspostavljanje i produbljanje odnosa s Bogom; prihvaćanje evanđeličke teologije, posebice nauka Svetog pisma; organiziranje i djelovanje papinske inkvizicije; Lutherova smrt; sazivanje, rasprave i zaključci Tridentskoga sabora; nametanje političkih rješenja za vjerska pitanja cara Karla V.

Vlačić u to burno vrijeme usvaja Bibliju ili Sveto pismo kao vrhovnu istinu i autoritet po svim životnim pitanjima i u svim područjima: u vjerovanju i življenju, Crkvi, politici i obrazovanju. Stoga je za njega borba za istinu borba za autoritet Biblije kao Riječi Božje (1997, 196), a onda i borba za primjenu te Riječi u vjerni-

dva dijela hrvatski prijevod Brencijeve *Postille* koju su preveli Stipan Konzul i Antun Dalmatin. Pretisak *Prvog dijela* te *Postille* objavljen je u Zagrebu 1993. Pretisak je pripremio i pogovor napisao Alojz Jembrih.

14 Ovaj dio teksta opširnije je obrađen u mojem članku *Vlačićeva borba za istinu* objavljenom u: *Matija Vlačić Ilirik: Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa „Matija Vlačić Ilirik“*. Labin, Grad Labin, 2004.

kovu življenju. Naime, reformacijskim načelom sola Scriptura (samo Sveto pismo) Martin Luther je naglasio da je Biblija jedini izvor i mjerilo kršćanskog nauka, vjere i življenja, a brojni su reformatori šesnaestoga stoljeća jasno i beskompromisno postavili tezu da je Sveto pismo sudac i tvorac Crkve. Naglašavajući autoritet Svetoga pisma, i Luther i Vlačić osporavali su rimokatolički nauk o paralelnom izvoru istine, tj. o usmenoj predaji koja se nastavlja u povijesti Crkve. U rimokatoličkom učenju Sveto pismo i predaja smatrani su jednakovrijednima, no u praksi se gotovo sve svelo na tradiciju ukorijenjenu u predaji koja se više oslanjala na filozofiju i pučku religioznost negoli na Sveto pismo. Rimokatolička crkva je tijekom povijesti utvrdila tradiciju i opće uvjerenje da crkvena predaja može nadopunjavati Sveto pismo. Vlačić (1993, 93) se ovoj praksi žestoko suprotstavlja. Zapisao je:

Uvijek treba paziti da se svaki nauk traži iz pravog izvora. Tako se naime i u znanostima o čovjeku točno propisuje da se sve metode i nauci izvode i izgrađuju iz istinitih načela na ispravan i brižan način i da se napokon potvrđuju prirodom svojih stvari, iskustvom i općim dobrom ili korisnošću za ljude. Ali nije ovdje naša zadaća oblikovati ili sastavljati neku vrstu nauka. Mi ga već oblikovana i sadržana u knjizi primamo s neba. Preostaje pak samo da ga dobro upoznamo i primijenimo na svakodnevnu upotrebu. Sam Sin Božji, koji počiva u Njegovu krilu, objavio nam je odatle sve tajne. Tom nas dakle izvoru i tom blagu upućuje Bog.

U svojim djelima temeljito izlaže svoje razloge za neprihvatanje predaje otaca i zalaže se za dostatnost Svetoga pisma.

Budući da nas neki ljudi upućuju da tražimo istinu sad od starih, sad od vrlo učenih, sad također od otaca i od predaja, zbog toga treba tome nasuprot brižljivo napomenuti kako Krist i apostoli nisu htjeli navoditi nikakve oce ili njihove predaje i običaje. Mnoge od njih mogli su bez sumnje za se stvoriti, a njihov je ugled mnogo vrijedio kod farizeja i svećenika, a i kod samog puka. Ali oni ništa od toga nisu naveli, ni u najmanjoj stvari, bilo za sebe bilo protiv protivnika. Štoviše, oni su one tradicije predaka izričito prekoravali. Zato svu istinu treba crpiti iz samog izvora, Svetoga pisma. Na ovom jedinom temelju proroka i apostola mi smo sazdana. Oni su jedini počeci i Crkve i vjere, a mi se moramo na Sveto pismo osloniti. Zato oponašajući i slušajući njih, nemojmo se previše brinuti što drugi ljudi govore ili prenose, kakve nam smjernice ili obveze pokušavaju popisati ili nas unaprijed poučiti (1993, 93).

Vlačić je smatrao da sva vjerovanja, razmišljanja crkvenih otaca i odluke koncila moraju biti prosuđivane na temelju Svetoga pisma jer ono je Božja Riječ - živa Riječ koja oživljava one koji joj vjeruju. Duh Sveti je čini živom jer on je Duh Istine koji od Oca izlazi i svjedoči za njega (Iv 15,26-27). Duh je Sveti i autor i tumač Svetoga pisma, naglašava Vlačić. Njegova je zadaća uvesti vjernika u svu istinu (Iv 16,13). Njegova je zadaća upisati Pismo u vjernikovo srce (Jr 31,33). Proroštvo

naime i cijelo Sveto pismo (kako svjedoči Petar u 2 Pt 1,20) nije stvar vlastita uma i izlaganja nego ga, kao što je izloženo po prorocima od Duha Svetoga, treba tumačiti u njegovu svjetlu (Vlačić, 1993, 67). Kako je sve postalo po Riječi i bez nje ne postade ništa (Iv 1,3), istinsko razumijevanje svekolike stvarnosti moguće je jedino po objavi Boga i njegove stvaralačke svrhe, smatra Vlačić. Istinsko tumačenje stvarnosti moguće je jedino u i po riječi o Trojedinom Bogu, kojega je Isus Krist obznanio (Iv 1,18). Vlačić (1993, 67) je zapisao:

Od Boga treba tražiti sva dobra, osobito ovo najveće - shvaćanje njegove riječi. Stoga recimo s Davidom: "Otvori oči moje, da gledam divote tvoga Zakona! ... zapovijedi svoje nemoj od mene skrivati" (Ps 119,18-19). Stoga neprestanim i žarkim molitvama od Boga treba po njegovu Sinu usrdno moliti da pravo i spasonosno poznamo Sveto pismo. Tko naime bude pitao, pokazat će mu se. Tko bude kucao, otvorit će mu se. Tko bude tražio, dat će mu se.

Za njega istina nije jednostavno pitanje suglasja o ispravnosti doktrine, niti je to rezultat čovjekova filozofskog promišljanja na temu o istini. Istina je osoba, Isus Krist i njegova stvaralačka Riječ objavljena u Bibliji ili Svetome pismu. Stoga, ne samo da treba poznavati istinu, već joj se treba i pokoravati (Rim 2,8; Gal 5,7). Vlačić (1993, 67) ističe: "Dar je Kristov i da nam otkriva Sveto pismo i da prosvjetli naše srce da razumije Sveto pismo (Lk 24,25). Iz njegove punine svi mi moramo primiti. To se pak događa kad ga vjerom priznajemo i primamo".

Po Isusu Kristu je došla milost i istina, jer on je konačna objava Boga Oca (Iv 1,17-18). Vlačić Isusa Krista naziva "kraljem istine" (1993, 115), koji je došao da bi promicao i svjedočio istinu (Iv 18,37).

Kada se obraćamo Kristu, tada se diže koprena s našega srca, a i sa samog Svetog pisma, ne samo zato što bivamo obasjani duhovnom svjetlošću, nego i zato što tada imamo skup i argument cijeloga Svetog pisma, tj. samoga Gospodina Isusa s njegovom mukom i dobročinstvima (2 Kor 3,16). Krist je naime svršetak Zakona. On je sam onaj biser ili blago; ako ga u ovoj njivi Gospodnjoj budemo našli, onda smo dosta dobro gospodarili (Vlačić, 1993, 91).

Vlačić (1993, 71) naglašava da je sve što je napisano u Svetome pismu napisano zbog čovjeka: prvo, da bi ga najprije obilježilo ili osudilo kao grešnika; drugo, da mu svjedoči o Kristu (Iv 5); treće, da ga tješi da bi imao strpljenje i nadu; i napokon, da ga potpuno pouči spasenju, otkrije mu krivnju, popravi ga i nauči kako bi bio savršen i opremljen za svako dobro djelo (usp. 2 Tim 3,16-17). Sveto pismo je živa Riječ po kojoj se Bog objavljuje i koja ljudima govori u njihovim svakodnevnim situacijama. Stoga je važno da svaki čovjek može čitati i razumjeti Sveto pismo, te u vjeri odgovoriti na poticaje. Za Vlačića je važno da svaki kršćanin razumije i shvati jezik, tekst i smisao Svetoga pisma kako bi mogao "svoga Učitelja koji im jasno govori, poučavajući ih i pružajući im svoja dobra, čuti svojim ušima,

bez tumača i posrednika” (Vlačić, 1997, 197).

Vlačić (1993, 89) je usvojio gledište da je Sveto pismo izvor sve istine: Isus Krist je Istina, živa Riječ Očeva, a Sveto pismo je “govor istine” ili pisana Božja riječ. Stoga se “uz marljivost i molitvu može u Svetom pismu naći najpouzdanija istina o svim potrebnim stvarima” (1993, 89). Ta će ga misao voditi tijekom njegove borbe za slobodu Crkve.

Vlačićeva politička borba za odvajanje Crkve od države

Razumijevanje i beskompromisno prihvaćanje i življenje istine Svetoga pisma mladog je Vlačića potaklo na prve političke akcije pojavom kompromisa vodećih katoličkih i protestantskih posredničkih teologa, koji su na državnom saboru u Augsburgu 1547. prihvatili zajednički dekret, nazvan Augsburški interim.

Naime, nakon Lutherove smrti (18. veljače 1546.) car Karlo V. je uz vojnu i novčanu pomoć pape, objavio rat njegovim sljedbenicima okupljenima u Schmalkaldskom savezu. Nekoliko sljedećih godina bilo je razdoblje intenzivnog testiranja vjernosti evangelika u Svetome pismu i Lutherovu nauku. Mnogi te testove nisu prošli. Obistinilo se Lutherovo predviđanje da poslije njegove smrti ni jedan od wittenberških teologa neće ostati postojan.¹⁵ Kad je test vjernosti došao do Vlačića, on je napustio sigurnost profesorske plaće na Sveučilištu u Wittenbergu s uvjerenjem da kompromis s Lutherovim neprijateljima predstavlja izdaju Lutherova učenja, a kako je Lutherovo učenje stvar evanđelja, onda je to izdaja evanđelja i samoga Gospodina Isusa Krista.

Tijekom pregovora 28. srpnja 1546. papa je tražio od cara Karla da vojnom silom zaštiti autoritet Tridentskog sabora, katoličku vjeru i njeno jedinstvo.¹⁶ Uz pomoć vojske vojvode Moritza car Karlo V. je 24. travnja 1547. u Möhlbergu porazio knezove Schmalkaldskog saveza. Izbornik Johann Friedrich (1503-1554), vodeći zaštitnik reformacije, bio je zarobljen i osuđen na smrt zbog uvrede Veličanstva i pristajanje na protestantsko učenje (Iserloh, 2004, 235), kasnije mu je kazna promijenjena u zatvorsku. On je 19. svibnja 1547, potpisao kapitulaciju pristavši da Moritz preuzme izborništvo kako bi osigurao manje ali sigurno nasljeđe za svoje sinove. Pokrajinski grof Philipp Hessenski predao se caru 19. lipnja 1547. Pobjedivši Schmalkaldski savez, Karlo V. vojno je pokorio Njemačku, zatim se posvetio rješavanju vjerskih i političkih pitanja carstva. Johannu Friedrichu

15 Lutherovu je izjavu zabilježio Stephan Tucher u svom izdanju (1549) Lutherove posljednje propovijedi od 17. siječnja 1546. Više o tome u Diener, 1978.

16 Car Karlo V. potpisao je 7. lipnja 1546. ugovor saveza s papom (Iserloh, 2004, 234).

oduzeo je položaj izbornika Svetog Rimskog Carstva¹⁷ te je kao nagradu za pomoć kod svladavanja luteranskih knezova, na poticaj pape, predao titulu izbornika vojvodi Moritzu iz albertinske Saske.

Nakon pobjede nad Smalkaldskim savezom protestantskih kneževa (1547), car Karlo V. posvetio se obnovi jedinstva crkve. Vjerovao je da će se s vremenom crkva ujediniti uz pomoć Tridentskog sabora, ali nije htio čekati na to. Na “borbenom parlamentarnom zasjedanju” (Iserloh, 2004, 236) u Augsburgu, od 2. rujna 1547. do 30. lipnja 1548, tijekom kojeg mu je pripala neugodna čast postrojiti zarobljene luteranske knezove, priredio je formulu jedinstva pod nazivom: Deklaracija Svetog rimskog carskog veličanstva o tome kako trebaju biti stvari uređene u Svetom carstvu do zaključenja općeg sabora.¹⁸ Iako je snažno isticao povratak evangeličkih vjernika u Rimokatoličku crkvu, car se morao zadovoljiti međurješenjem, dekretom prozvanim Augsbuški interim. Prema dekretu, objavljenom 30. svibnja 1548., službeni nauk Katoličke crkve privremeno, do sazivanja sveopćega crkvenog sabora, uz neke male ustupke ostaje obvezujućim i za protestante. Dekret se sastojao od dvadeset šest članaka koji sadrže temeljne rimokatoličke istine: iskonsko čovjekovo stanje (1-3), njegov pad (4-8), nauk Crkve (9-13), sakramenti (14-21) i misa (22-25). Zadnji članak (26) bavi se obredima i običajima (Iserloh, 2004, 237).¹⁹

Augsbuški interim i događaji koji su ga pratili pobudili su dinamičan pokret koji se suprotstavio caru Karlu V, papi Pavlu III. i filipističkoj stranci u luteranskoj tradiciji reformacije, u kojoj su, predvođeni Philippom Melancthonom, sudjelovali brojni teolozi i humanisti wittenberškog sveučilišta. Vlačić je pak svojim

17 Svojom ustrajnošću u ispovijedanju biblijske istine pod pritiskom na carskome dvoru Johann Friedrich je stekao popularnu titulu, daleko uzvišeniju od one koju mu je car oduzeo: “Johann Friedrich, po milosti Božjoj izabrani mučenik Isusa Krista, vojvoda potlačenih, knez priznavaatelja vjere, baštinik vječnoga života. A poslije ovoga života, pobjednik nad (carom) Karlom i sudac njegove izdaje” (Des Gefangnen Christlichen Churfürsten, rechter Titel so ihn itziger Zeit, von allen Gottseligen Waren Christen, billich gegeben wird zu Latein und Deutsch in ein Lied verfasset, Olson, 2010, 125).

18 *Sacrae Caesareae Maiestatis Declaratio, Quomodo in Negocio Religionis Per Imperium usque ad definitionem Concilii generalis vivendum sit, in Comitibus Augustanis. XV. Maii, Anno 1548, proposita & publicata, & ab omnibus imperii ordinibus recepta.* Augsburg: Philipp Ulhard, 1548. Tekst u Joachim Melhausen (ur.). *Das Augsburger Interim von 1548.* Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1970.

19 Prema londonskoj publikaciji *A Waying and Considering of the Interim by the honourworthy and highly learned Philip Melancthon* iz 1548. (Preveo na engleski John Rogers), “*Interim* je knjiga tiskana na zapovijed carske visosti i objavljena na početku lipnja, u godini Gospodnjega rođenja 1548, u kojoj je naredeno da svi gradovi u Njemačkoj koji su primili Riječ Gospodnju i promijenili ceremonije prema toj riječi, trebaju obnoviti svoje crkve i vratiti se starim papirskim odredbama kao pas na svoju bljuvotinu ili oprana svinja u blato” (Olson, 2010, 121).

teološkim i spisateljskim radom sudjelovao, a često i predvodio pokret otpora.

Interim se odnosio samo na evangelike, katolici su bili izuzeti iz njegovih propisa.²⁰ Evangelici su ga doživjeli kao sredstvo za prisiljavanje na poslušnost papi. Iako je Interim carev zahvat u unutarcrkveno područje, papa je nakon dugih pregovora bulom od 18. kolovoza 1548. udijelio Karlu V. potrebne dispense za unaprjeđenje ujedinjenja (Iserloh, 2004, 239). Protivljenje Interimu bilo je zabranjeno, a propovijedi i publikacije bile su strogo cenzurirane. Od evangelika se tražilo da prihvate sve odluke koje će donijeti Tridentski sabor.

Augsburški interim usredotočio se na liturgiju: luteranskim je crkvama zapovjedbno da ponovno uvedu zazivanje svetaca, molitve za duše u čistilištu, procesije, svetkovine, posvećivanje, svećeničko ruho, zavjetne mise i sedam sakramenata (Olson, 2010, 113). Politički nametnut Interim bilo je teško provesti, izazivao je snažan otpor, posebice u sjevernim pokrajinama Svetog Rimskog Carstva. Moć Karla V. bila je znatnija na jugu Carstva, gdje je Interim uvelike proveden. U Saskoj se zakomplicirala politička, teološka i duhovna situacija. Evangelički teolozi u Wittenbergu, predvođeni Philippom Melanchthonom, voljno su usuglasili protestantsko učenje s katoličkim i time učinili ustupke Rimu i kralju Karlu V. Smatrajući vojni poraz luteranskih knezova Božjom voljom, Melanchthon je pristao na pregovore, prihvaćanje rimokatoličke liturgije, čak i papin autoritet. U pismu datiranom 28. travnja 1548. dvorskom službeniku Cristophu von Carlowitzu,²¹ Melanchthon je popustio i obvezao se na suradnju. U srpnju 1548. wittenberški su teolozi pred zemaljskom skupštinom u Meissenu iznijeli svoje primjedbe na tekst Augsburškog interima, a nakon pregovora u Pegauu i Torgauu, dogovorena je u Altzellu nova formula ujedinjenja. U njoj su navedene adiafore s kojima bi se mogli složiti luterani. Tekst je bio temelj za donošenje novog carskog dokumenta, nazvanoga "Leipziški interim" ili "Mali interim" (28. prosinca 1548), koji je po naredbi izbornog kneza Moritza objavljen 4. srpnja 1549.²²

Budući da je Melanchthon obećao suradnju i podupirao prihvaćanje, Vlačić

20 Za katolike je car 9. srpnja 1548. izdao *Formulu Reformationis* kojom je zatražio reformu klera i naroda. Početak glasi: "Da bi se otklonile zloporabe i sablazni, te kler i narod reformirao ... dok sveopći sabor ne dokonča zloporabe, potrebno je prije svega da se duhovni stalež obnovi i očisti, jer po njegovoj poremećenosti neredu i nesigurnosti nastaje zbrka u crkvi općenito i mnogostruko je potresena." Iserloh (2004, 238-239) uz ovaj citat daje i detaljniji uvid u sadržaj dokumenta.

21 Vlačić je objavio pismo u *Gründliche Verlegung des langen Comments*. C ij v - D ij r.; CR, VI, 879-885; MBW, 5139; Na engleski ga je preveo Lowell C. Green. *Melanchthon in English*. St. Louis: Center for Reformation Research, 1982.18-23.

22 Konačni dokument sa sastanka u Leipzigu nikada nije postao zakon, stoga se taj dokument naziva različitim imenima: "Preporuka za evangelički interimski poredak za izbornu Sasku", "Leipziški članci", "Mišljenje" (*Bedencken*), "Odluka" (*Beschluß*). Danas je najpoznatiji kao Leipziški interim. Detaljnije vidi u Olson, 2010, 163-189.

je pozivao na otpor Interimu i uspješno ga organizirao. Melanchthon je smatrao da je carski zakon neprekršiv, a Vlačić da je vrijeme za građansku neposlušnost: suprotstavio se uvođenju zakona i namjerno ga je prekršio. Pod pseudonimom "Christian Lauterwar" Vlačić je objavio prvu od pet brošura protiv Interima, *Pro-tiv Interima, papističke mise, kanona i učitelja Eislebena (Wider das Interim, Papistische Meß, Canonem, und Meister Eißleben durch Christianum Lauterwar, zu dieser Zeit nützlich zu lesen)* koja je uspješno prodavana na leipziškom božićnom sajmu.²³ Mijenjajući pseudonime Vlačić je vještijim povezivanjem leipziške odluke s carskim zakonom povukao svoj najspektakularniji propagandni potez. Stoga Olson s pravom zaključuje:

Najuspješnija propaganda je ona koja se ne prepoznaje kao takva, i svaki povjesničar koji spominje "Leipziški interim" bez znaka da je taj izraz ikada bio sporan, pruža dokaz o Vlačićevoj veličanstvenoj pobjedi. Poistovjećivanjem provincijalnih odluka iz Leipziga s carskim zakonom iz Augsburga Azarius/Vlačić je potaknuo pučki prezir, vješto uskraćujući izborniku Moritzu srednji put – njegovo sasko rješenje (Olson, 2010, 167).

Olson donosi nedatirani apel, naslovljen na crkvu u Hamburgu, koji ima izgled otvorenog pisma gradovima na sjeveru Carstva (2010, 117-118) iz kojeg izdva-jamo:

Budući da smo pritisnuti prezreti istinu, sve anđele i ljude, posebice vjerne, mora se neprestano razmišljati o tome što treba učiniti da bi se očuvala doktrina i crkva Kristova. Čini mi se, nakon što sam pažljivo razmotrio stvar i razmišljao o sadašnjem stanju, da, nakon molitve, ništa ne može biti prikladnije i korisnije, nego da na dostojanstven i mudar način tiskamo protest protiv Interima i svih izopačenja naše doktrine, napisan u ime svih onih koji bi ga htjeli potpisati.

U njemu trebamo tražiti da nijedan zakon ne dopusti da ljudi, koji su voljni dati razlog za svoje postupke, budu ubijeni bez saslušanja. Da su se Luther, knezovi i gradovi koji priznaju našu doktrinu vrlo često od nepravedne osude pape prizivali na slobodan koncil; da su i car i knezovi obećali to mnogo puta. Da prema tome tražimo od cara toliko obećavanu slobodnu istragu i energičan prigovor pred Bogom i ljudima, da postupa krajnje nepravedno s nama i evanđeljem, kršeći svako pravo i obećanje, da nas ubijaju bez saslušanja, te da nas odvajaju prijevarama i nasiljem od one doktrine za koju vjerujemo da je jedina Kristova istina.

Uz Kristovu pomoć, bit će puno dobrih rezultata. Prvo, možda će i sam Cezar

23 Razvojem tiskarstva u Njemačkoj se razvija i novinstvo. Vlačić sa suradnicima objavljuje «*Zeit-tung-Buch*», popularna knjižna izdanja koja su se jeftino prodavala, a cilj im je bio ostaviti zapis o vremenu i važnijim događajima u Njemačkoj.

biti potaknut pridružiti se našem pravednom zahtjevu. (...) U svjetovnim zakonskim slučajevima nitko ne odbacuje svoja prava tako nemarno kao mi u slučaju evanđelja. Stoga ne sumnjam da, kao što su naši protivnici potaknuti našom popustljivošću i povlačenjem, posebice u ovom slučaju, o kojemu je moguće govoriti pozitivno, čak i u prisutnosti ne baš naklonjenih sudaca, suzdržat će se zbog čvrste obrane našeg slučaja.

Drugo, čak i ako ne možemo ništa postići među samim tiranima, ipak ćemo ojačati svoje vlastite ljude kad vide kako nepravedno i pokvareno naši protivnici koriste sve protiv nas. Na isti način privući ćemo mnoge protivnike k našem učenju, kako se ne bi dogodilo da imaju još manje simpatije prema nama: "Vidite, ta stranka želi da sve bude učinjeno prikladno i na odgovarajući način; da nakon optužbe njihov slučaj bude ispitan pred zakonitim i nepristranim sucima. No papinska stranka čini sve opako, s prijevarom i nasiljem. Stranka koja ne napušta svjetlo, sigurno je pravičnija. Isto tako, budući da oni čine sve prikladno, njegujući kršćansku skromnost i ljubaznost, no naši napreduju uz pomoć prijekave, nasilja, laži i ubojstava, čini se da su oni, a ne ovi, ti koje upravlja Kristov Duh".

Konačno, ako svijet ne želi priznati naše pritužbe, suze i smijeh zbog njih, sigurno Otac u nebu razumije, sakuplja ih u svoj mijeh, kao što kaže Psalam (56,9), i u svoje vrijeme će ih maknuti. Bog želi da to učinimo; ako ne da bi se obratili, onda radi njihova suda.

Treba očekivati ogromnu korist od samoga protesta, budući da će ga nedvojbeno mnogi propovjednici potpisati, a njihova će suglasnost postati poznata. Dakle, ništa korisnije od ovoga ne može se učiniti za crkvu u ovo vrijeme. Zato ga, vjerni ljudi, a posebice crkvena služba, trebaju najrevnosnije promicati. Svakako moramo učiniti ono što smo osjetili da možemo učiniti pobožno i korisno za crkvu. A moramo prihvatiti i moliti pomoć od Gospodina, koji će nam u svoje vrijeme udijeliti svoj blagoslov i obilan rast u našem sijanju i zalijevanju.²⁴

Vlačić je napustio Wittenberg te je iz Magdeburga zajedno s Nicolausom von Amsdorfom (1483-1565), bivšim superintendentom Magdeburga, i tadašnjim biskupom Naumburg/Zeitza; Erasmusom Alberom (u. 1553), satiričarom te Nicolausom Gallusom iz Regensburga predvodio borbu protiv Interima. Car Karlo V. naložio je vojvodi Moritzu da pokori Magdeburg. Za Moritza je propovijedanje protiv Interima bila pobuna. Za Vlačića je pak prihvaćanje Interima značilo prihvaćanje papina primata, tj. vraćanje vjernika natrag u "egipatsko ropstvo". Uspješan otpor Magdeburga učvrstio je i druge protestantske gradove sjeverne Njemačke u njihovu odbacivanju Interima. Evangelički vjernici i crkve u Njemačkoj

24 Carl Hieronym i Wilhelm Sillem (ur.). *Briefsammlung des Hamburgischen Superintendenten Joachim Westphal aus den Jahren 1530 bis 1575*. Hamburg: Lucas Gräfe & Sillem, 1903. I, 90 i d.

bili su sada podijeljeni: jedna je skupina slijedila i podupirala Melanchthona, koji je obećao suradnju i podupirao prihvaćanje Interima, druga se skupina odlučno suprotstavila Interimu i svima koji su ga prihvaćali i podupirali. Podupiratelji Interima prozvani su filipistima, po Philippu Melanchthonu, a skupina vjernika koji su se suprotstavili Interimu prozvani su gnesioluteranima, jer su beskompromisno zastupali učenje Martina Luthera. Kako je Matija Vlačić bio jedan od vodećih gnesioluterana, često su gnesioluterani po njemu zvani flacijevcima.

Cijena otpora bila je velika. Gradom Magdeburgom su upravljali protivnici Interima, koji su dobro organiziranim političkim otporom dugo izdržavali tešku i dugotrajnu opsadu grada - od 29. rujna 1550. do 4. studenog 1551. Vjernici koji su se u Magdeburgu i drugdje otvoreno izjašnjavali protiv kompromisa Interima trpjeli su ogovaranje i optuživanje onih koji su prihvaćali Interim. U intenzivnoj razmjeni polemičkih brošura često su se obostrano citirale, komentirale i koristile osobne greške, slabosti i manjkavosti protivnika.

Magdeburški tiskari Michael Lotter, Christian Roedinger i Hans Walther prkosili su carskom ediktu kojim je zabranjeno tiskanje djela protiv Interima, a Magdeburg je postao središte tiskanja protuinterimskih izdanja cijele Njemačke. Između 1549. i 1551. u Magdeburgu je tiskano više od stotinu brošura na temu otpora Interimu (Diener, 19). Vlačić je surađivao s tiskarima: pisao je, uređivao i prodavao njihova izdanja.

Pružanje otpora carskom rješenju vjerskoga pitanja dovelo je magdeburžane u vrlo tešku situaciju: morali su bez zaštite vodstva izborne Saske i njezina bogatstva i prestiža utemeljiti crkvu vjernika koji ne prihvaćaju kompromis Interima. Podupiratelji Interima optuživali su magdeburžane da su kršitelji mira te da potiču i stvaraju probleme.

U Magdeburgu je Vlačić 1549. objavio niz svojih poznatih traktata. U ožujku 1550. priredio je i ispravio svoja ranija djela te ih objavio u jednome svesku pod nazivom *Omnia Latina Scripta (Sva latinska djela)*.²⁵ U tome je djelu istaknuo (stranica c5r) da je dao svoje programsko opovrgavanje saskih ustupaka Georgu Majoru, kolegi iz Wittenberga, za pripremu teologa za sastanak u Altzelli (19. studena 1548) s predstavnicima izbornika Moritza. Vlačić se u razradi problema ograničio na šesnaest izjava (rationes), počeo je od Aristotelova filozofsko-političkog argumenta protiv kapitulacije zahtjevima (u ovom slučaju Interima), a zatim izložio niz političkih i teoloških argumenata.

Svoje je stavove, mišljenja i prosudbe nastojao upućivati privatno, ali je pod pritiskom javnosti odustao od toga u proljeće 1549. Toga je ljeta napisao prvu

25 Puni naziv glasi: *Omnia latina scripta hactenus sparsim contra Adiphoricas fraudes & errores aedita, & quaedam prius non excusa, catalogum versa pagina indicabit. Omnia correcta & aucta.* Magdeburg: Michael Lotter, 1550.

verziju svoje *Apologije* Wittenberskoj školi u pitanju adiafore objavivši je na latinskome²⁶ i njemačkome²⁷. Mirković je smatra Vlačićevim najljepšim književnim radom (Mirković, 1980; Franičević, 1983, 570). U njoj brani svoj odlazak iz Wittenberga i neslaganja sa svojim bivšim kolegama i dobrotvorima. Istaknuo je da su oči cijele Europe usmjerene na Wittenberg: ako se Lutherov grad ne uspije suprotstaviti Interimu, njihov će kukavičluk biti ruglo reformacije.

Započevši svoju novu karijeru u Magdeburgu on je ispraznio pero i žuč, ističe Ronald Diener (1978), ne samo protiv onih koji su činili kompromis s Interimom, već i protiv autora i zagovornika kompromisa. Tražio je i našao osnove za pobijanje novih katoličkih katekizama, knjiga s propovijedima i vjersko-političkih brošura. I brzo je osvojio čitatelje u cijeloj Njemačkoj.

U *Apologiji Sveučilištu u Wittenbergu*, prvome od njegovih djela nazvanih "klasici otpora",²⁸ Vlačić raspravlja o pitanju adiafore iz Lepziškog interima te uvodi optužujući izraz "adiaforist". Adiafora (grč. *adiaphora*, ravnodušan), riječ koja označuje nešto indiferentno (ni dobro ni zlo, ni štetno ni korisno), postala je središnje pitanje u sporovima oko Augsburgskoga i Leipziškog interima. U teologiji se adiafora odnosi na stvari koje nisu važne za vjeru i koje mogu biti dozvoljene u crkvi, ono što se u dogmatskom pogledu može vjerovati i ne vjerovati; to su crkveni obredi koji nisu zapovjedeni niti zabranjeni u Riječi Božjoj. Adiaforisti su bili luteranski vjernici koji su, poput Philippa Melancthona, tolerirali i držali određene rimokatoličke prakse radi jedinstva crkve.

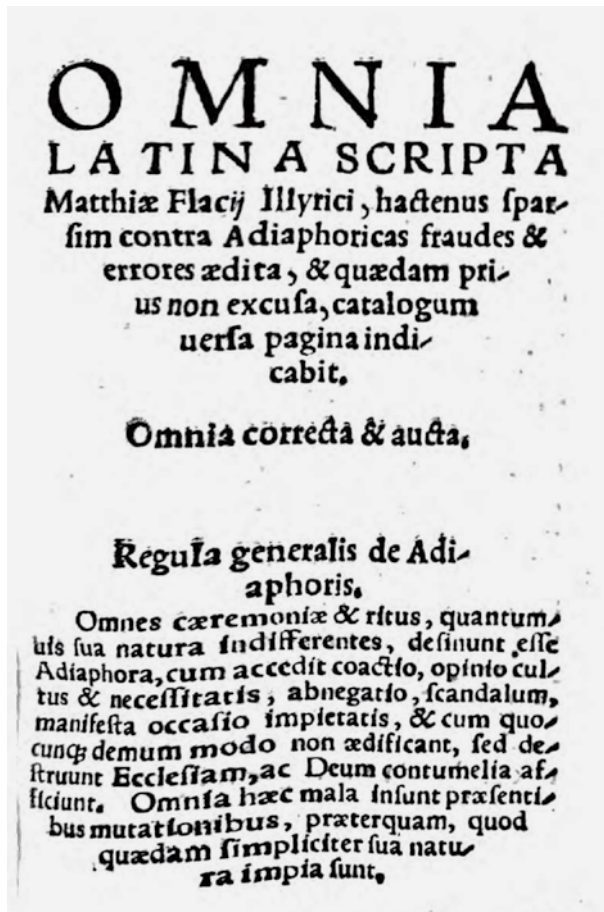
Rasprava oko adiafore bila je vrlo značajna, posebice na političkoj i unutar crkvenoj razini. Na političkoj razini bila je to borba za slobodu crkve u određivanju svoga vlastitoga življenja, odbijanje upravljanja od strane države čak i u sekundarnim stvarima. Na unutar crkvenoj razini bila je to borba za jasnoću crkvenoga unutarnjeg života, posebice oblika obreda. Tako je rasprava o adiafori zapravo bila rasprava o crkvenoj neovisnosti, rasprava o odvajanju crkve od države.

Interim je podrazumijevao pravo Karla V. na upravljanje crkvom, a isto su pravo zahtijevali i protestantski knezovi, ističući pravo na određivanje adiafore.

26 *Apologia Matthiae Flacij Illyrici ad scholam Vitebergensem in adiaphoronum causa. Eiusdem epistola de eadem materia ad Philip Melanthonem...* Magdeburg, 1549.

27 *Entschuldigung Matthiae Flacij Illyrici, geschrieben an die Universitet zu Wittemberg der Mittelding halben. Item sein brief an Philip. Melanthonem sampt etlichen andern schrifften dieselbige sach belangend. Verdeudtscht.* Magdeburg: Christian Rödinger, 1549.

28 Uz navedeno djelo u Vlačićeve "klasike otpora" Olson (2010, 199-204) uvrštava *Ein Vermanung zur bestendigkeit in bekentnis der warheit, Creutz, und Gebett, in dieser betrübten Zeit sehr nützlich und tröstlich* (1549) i *Ein buch, von waren und falschen Mitteldingen, Darin fast der gantze handel von Mitteldingen erkleret wird, widder die schedliche Rotte der Adiaphoristen. Item ein brieff des ehrwürdigen Herrn D. Joannis Epini Superintendenten zu Hamburg, auch von diesem handel an Illyricum geschrieben* (1550).

Vlačićeva *Omnia Latina Scripta*
(Sva latinska djela), objavljena u
Magdeburgu 1550. godine. Izvor:
Bayerische Staatsbibliothek.

Najistaknutiji pobornik prava vladara na upravljanje nad crkvom bio je Philipp Melanchthon.

Vjerujući da je crkveni autoritet prepušten vlastima, Vlačić je zahtijevao da crkvene vlasti preuzmu odgovornost. “Na temelju njihove službe”, rekao je o wittenberškim profesorima, “teolozi su trebali vapiti ‘ustrajte’ ... a oni su pozivali: ‘pokorite se, pokorite se, podložite se Antikristu i faraonima, i bit ćete spašeni” (1550c, Bb iiiij r; Olson, 2010, 123). Isus Krist zapovjedio je propovijedanje Evanđelja koje stavlja vjernika pod Kristovu zapovijed. Crkveni se autoritet, smatra Vlačić, sastoji od ispovijedanja vjerovanja, u zapovijedanju božanske zapovijedi. Tko god ne vrši službu koja mu je povjerena u obvezivanju savjesti Kristovoj zapovijedi, oslobađa zajednicu od poslušnosti, jer njegov postupak pokazuje da propovijedana doktrina ne obvezuje u ozbiljnim situacijama. Crkveni autoritet nije dan jednom i zauvijek, ističe Vlačić, već se stječe uporabom. A tko god nije voljan

javno vršiti svoju službu, neminovno gubi svoje vodstvo (Olson, 2010, 123).

Vlačić je postavio temeljno pitanje: Tko ima pravo određivati doktrinu crkve? Smatrao je nezakonitim donošenje temeljnih odluka vezanih uz crkvu na carskom dvoru. Svjetovna vlast, tvrdio je nadalje citirajući Luthera, nema pravo određivati crkvenu doktrinu: crkva ima pravo određivati svoj vlastiti poredak. "U vjeri", pisao je (1550b, A iij v), "crkva je potpuno slobodna. Ne može, stoga, biti sluga ni jednom čovjeku. ... dobar je i koristan savjet za crkvu da iznad svega zna, da je moć ključeva, odnosno, čitava crkvena vlast dana njoj, a ne tiranima ovoga svijeta ili protukršćanskim vukovima".²⁹

Izvjestaji da je Matija Vlačić spriječio izvršenje carskog zakona u Magdeburgu uzdrmali su saborsko zasjedanje 1550. Sabornici su tražili vojnu akciju,³⁰ a izborniku Moritzu naloženo je da svlada grad. On 29. rujna 1550. preuzima i predvodi opsadnu vojsku.³¹ Magdeburžani su bili vjerni caru u svjetovnim stvarima, ali nasljeđujući Luthera nisu htjeli tolerirati carev autoritet u vjerskim pitanjima. No, razlika između svjetovnog i vjerskog nije postojala za izbornika Moritza. Po njegovu je mišljenju grad bio jednostavno buntovan.

Magdeburg je bio opkoljen vojskom, ali ne i ušutkan kao što je bio Wittemberg, čiji su stanovnici bili poslušni cenzorskim zakonima. Jedini komentari o Interimu tiskani su u Magdeburgu, gdje su Erasmus Alber, Nicolaus von Amsdorf, Nicholas Gallus i Matija Vlačić grozničavo pisali, a odvažni tiskari, Christian Rödinger u Lödischendorfu i Michael Lotter objavljivali brojne protuinterrimske spise. Pisana riječ i tiskarski stroj uspješno su upotrijebljeni za promjenu tijeka povijesti. Opsada Magdeburga, ističe Olson (2010, 233) je važno poglavlje u povijesti psihološkog ratovanja. Među neprijateljske redove bacane su brošure kako bi ih napadači mogli čitati.

Vlačić je u opkoljenom Magdeburgu napisao i objavio brojna djela, potičući vjernike da izdrže neprijateljsku opsadu i grmeći protiv svih vrsta izgovora. "Ako si kršćanin", pisao je Vlačić, "doista moraš priznati Kristovu stvar i ne dopustiti da budeš bezumno upotrijebljen, tako da ubijaš kršćane kao da se od tebe traži ubijati svinju ili ovcu".³² Olson (2010, 272) navodi da je Vlačić djelom *Ein geis-*

29 *Ein Supplication und demütige bitt einer Christlichen Gemein in Schwaben, an ihren Rath. Darinne sie biettet, das man ihn wolle die Tauffe lassen nach Christi Einsetzung, wie sie es zuvor gehabt haben.* Magdeburg: Michael Lotter, 1550. A iij v.

30 Friedrich W. E. Roth. *Augsburg Reformationsgeschichte IV: 1547-1555.* Munich: Theodor Ackermann, 1911. 296; *Gründliche Verlegung des ...Comments.* B iij v - f.

31 Opsadna je vojska brojila šesnaest ili dvadeset tisuća; Magdeburški je garnizon, naprotiv, brojio tri tisuće ljudi (Olson, 2010, 221).

32 *Das alle Verfolger der Kirchen Christi zu Magdeburg Christi den Herrn selbst verfolger sindt. Geschreiben zur Warnung an alle Christen und sonderlich an das Kriegsvolch der Feinde.* Magdeburg: Michael Lotter, 1551. A iij v. Citirano u Olson, 2010, 234.

tlicher Trost dieser betrübten Magdeburgischen Kirchen Christi, das sie diese Verfolgung umb Gottes worts, und kein andern ursachen halben, leidet (Magdeburg, 1551) uvjeravao Magdeburžane kako trpe radi Božje riječi, ni zbog čega drugog. U *Kleriche beweisung*³³ upozorio je one koji su bili izvan grada da su oni koji su se usprotivili Magdeburgu progonitelji Krista te da su interimske promjene izopačena priznate kršćanske vjere, a budući da progone nedužne kršćane zbog njihove vjere, progone Krista (Olson, 2010, 272).

“Sadašnje vrijeme”, upozorio je Vlačić u *Ein kurtzer Bericht vom Interim* (B-iii v), “neće podnijeti mnoge rasprave... već traži da... svi kršćani, svaki kršćanin, ispovijedaju čitavim, odlučnim srcem” (cit. Olson, 2010, 272). U *Responsio ad epistolam Philippi Melanthoni* (A vj) zapisao je: “Vidim da čak ni Krist nije poznavao drugi put... doli čvrsto ispovijedanje, gorljivi vapaj Bogu za pomoć i strpljivost na križu” (cit. Olson, 2010, 272).

U međuvremenu je ojačao Königsberški obrambeni savez, organiziran u veljači 1550, koji je imao zadatak obraniti Augsburško vjeroispovijedanje i tijekom 1551. pomoći opkoljenom Magdeburgu. Izbornik Moritz, koji je predvodio opsadnu vojsku oko Magdeburga, procijenivši svoj politički položaj, tajno je pregovarao s vodstvom Königsberškog obrambenog saveza i pridružio mu se. U listopadu 1551. je uz pomoć francuskog kralja Henrika II. skovao urotu za napad na cara Karla V., koji je i ostvaren u ožujku 1552.

U jesen 1551. uznapredovala je potraga za diplomatskim rješenjem pitanja opkoljenog Magdeburga. Konačni pregovori, koje je odobrio car, odvijali su se 4. i 5. studenog, a opsada je nakon trinaest mjeseci bila prekinuta 7. studenog 1551. Magdeburg je pristao na nagodbu, sam Moritz je ušao u grad, preuzeo gradski ključ, odao počast njegovim stanovnicima, proglasio amnestiju i potvrdio gradska prava i slobode. Nagodbenim dokumentom Moritz je zajamčio slobodu Nicolausu Galusu i Matiji Vlačiću.

Matija Vlačić Ilirik odlučno se borio protiv Interima i time se sa svojim suradnicima izborio za opstanak protestantskoga pokreta. Lutherova je reforma opstala zato što je Magdeburg bio uspješan u poticanju opozicije u okolnim regijama i stvaranju fronte otpora. “Metz i Magdeburg”, napisao je Friedrich Hülsse, “gradovi su u kojima će se slomiti politika Karla V. za Španjolsko-Habsburški svijet”; A Magdeburg je bio “stijena na kojoj se nasukala politika cara Karla V.”³⁴

33 Puni naziv djela je: *Kleriche beweisung, das alle die jenige, welche die schriften widder das Interim und Mittelding feil zuhaben und zu lesen verbieten, Item, die zu dieser zeit, die von Magdeburg (auff wasserley weise solchs geschehen mag) verfolgen oder verfolgen helfen, Christum den Son Gottes warhafftiglich selbs verfolgen. Geschrieben zur warnung an alle Christen, auff das sie sich für dieser grawsamen, Teufflischen wütereuy fleissig hüten.* Magdeburg: Christian Rödinger, 1550.

34 Friedrich Hülsse. *Die Stadt Magdeburg im Kampfe für den Protestantismus während 1547-1550.* Halle/ Saale: Verein für Reformationsgeschichte, 1872. 58 i d. Citirano u Olson, 2010, 282.

Veliki doprinos opstanku reformacije u Njemačkoj dao je i vojvoda Moritz Saski svojim prijelazom od saveznika cara u Königsberški obrambeni savez, koji se borio za primjenu Svetoga pisma, Augsburške vjeroispovijesti i Lutherova nauka. Stoga neki istraživači smatraju Moritza najzaslužnijim za opstanak luteranske tradicije reformacije u njemačkim zemljama, drugi dijele zasluge između Moritza i Vlačića, ostali najviše zasluga pripisuju Vlačiću (vidi Olson, 2010, 276-285).

Zaključak

Tijekom studija u Wittenbergu Vlačić uspostavlja i produbljuje svoj odnos s Bogom te prihvaća nauk Svetog pisma i Lutherovu teološku misao, koje zatim promišlja i primjenjuje u svim sferama osobnog, obiteljskog, crkvenog i društvenog života. Usvojio je Bibliju ili Sveto pismo kao vrhovnu istinu i autoritet po svim životnim pitanjima i u svim područjima: u vjerovanju i življenju, Crkvi, politici i obrazovanju. Stoga je za njega borba za istinu borba za autoritet Biblije kao Riječi Božje (1997, 196), a onda i borba za primjenu te Riječi u vjernikovu življenju. Vlačić je, kao borac za svetopisamsku istinu, sudjelovao u brojnim sporovima i raspravama u njemačkim zemljama, kako između katolika i evangelika tako i pojedinih teoloških škola mišljenja unutar evangeličke tradicije reformacije. Rasprave koje su izbile oko Augsburškog interima (1548) iznova su aktualizirale temeljna sporna pitanja između evangelika i katolika, primjerice u bogoslužju, gledištu na papinstvo, učenju o milosti, istočnom grijehu, slobodnoj volji i euharistiji. Nametanje cara Karla V. političkih rješenja za vjerska pitanja (Augsburški interim) potaklo je Vlačića i suradnike u Magdeburgu na žestok otpor i građansku neposlušnost.

Magdeburžani, duhovno predvođeni Vlačićem, Galusom i Amsdorfom, pružili su dugotrajni otpor prokatoličkoj državnoj politici povratka luterana na rimokatoličanstvo, potpomognutoj opsadnom vojskom Moritza Saskog. Za vrijeme višemjesečne opsade Magdeburga Vlačić je brojnim svojim brošurama i knjigama upućivao vjernike da su jedina prava i istinska vjera i crkva ona vjera i crkva koje se temelje na istini, tj. na Svetome pismu. Postavio je temeljno pitanje: Tko ima pravo određivati doktrinu crkve? Smatrao je nezakonitim donošenje temeljnih odluka vezanih uz crkvu na carskom dvoru ili državnom saboru. Svjetovna vlast, tvrdio je pozivajući se na Luthera, nema pravo određivati crkvenu doktrinu: crkva ima pravo određivati svoj vlastiti poredak, ali na temeljima i u skladu sa Svetim pismom. Naime, crkveno učiteljstvo je nestalno, povodljivo i neprestano griješi, posebice strukture na čelu s biskupima i papom, a Sveto pismo je nepogrešivo i istinito. Stoga je crkva koja se temelji na Svetome pismu prava i istinska Crkva Kristova, koja ima svoj kontinuitet tijekom petnaest stoljetne povijesti, ali ne po Rimskoj crkvi već po djelovanju Duha Svetoga koji je svjedočio istinu Svetoga pisma u i po brojnim vjernicima.

Literatura

- Diener, E. Ronald (1978). *The Magdeburg Centuries: A Bibliothecal and Historiographical Study*. Dissertation, Harvard Divinity School.
- Iserloh, Erwin (2004). Njemačka kneževska reformacija, u: Hubert Jedin, *Velika povijest crkve IV*, Zagreb, KS.
- Ivančević, Radovan (2004). Stoljeće i pol hrvatske povijesti umjetnosti, u: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*. Zagreb, Institut za povijest umjetnosti.
- Jambrek, Stanko (2004). Vlačićeva borba za istinu, u: Stanko Jambrek (ur.), *Matija Vlačić Ilirik: Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa "Matija Vlačić Ilirik"*. Labin, Grad Labin.
- Mirković, Mijo (1960). "Predgovor". *Katalog svjedoka istine*. JAZU, Zagreb.
- Mirković, Mijo (1980a). *Matija Vlačić Ilirik, prva knjiga*. Čakavski sabor i drugi, Pula, Rijeka.
- Mirković, Mijo (1980b). *Matija Vlačić Ilirik, druga knjiga*. Čakavski sabor i drugi, Pula, Rijeka.
- Olson, Oliver K. (2010). *Matija Vlačić i opstanak Lutherove reforme*. Zagreb, Bogoslovni institut.
- Vlačić Ilirik, Matija (1549). *Entschuldigung Matthiae Flacij Illyrici, geschrieben an die Universitet zu Wittemberg der Mittelding halben. Item sein brief an Philip. Melanthonem sampt etlichen andern schrifftten dieselbige sach belangend. Verdeudscht*. Magdeburg: Christian Rödinger.
- (1549b). *Epistola cuiusdam pii concionatoris ex Turcia ad M. Illy. missa, quails nam status Euangelii et Ecclesiarum sub Turco sit indicans, cum Praefatione Illyrici*. Magdeburgi, apud Christianum Rhodium.
- (1550a). *Breves Svmmae Religionis Iesu Christi, & Antichristi, per Matth. Flacium Illyricum*. Magdeburg.
- (1550b). *Ein Supplication und demütige bitt einer Christlichen Gemein in Schwaben, an ihren Rath. Darinne sie biettet, das man ihn wolle die Tauffe lassen nach Christi Einsetzung, wie sie es zuvor gehabt haben*. Magdeburg: Michael Lotter.
- (1550c). *Omnia latina scripta Matthiae Flacij Illyrici: hactenus sparsim contra Adiaphoricas fraudes & errores aedita, & quaedam prius non excusa, catalogum versa pagina indicabit. Omnia correcta & aucta*. Magdeburg: Michael Lotter, 1550.
- (1993). *O načinu razumijevanja Svetoga Pisma*. Zagreb, Filozofija. Niz 5. Hrvatska filozofska baština; knj. 1.

(1997). *Predgovor prvome dijelu Ključa Svetoga pisma*. Nova Istra, god. II, sv. VII, br. 4. Predgovor knjige *Clavis Scripturae sacrae* iz 1567. s latinskoga je preveo Zvonimir Milanović na osnovi 2. izd., Basel 1580.

(1998). *Katalog svjedoka istine*. Zagreb, Dom&Svijet.

(2004). *Ein schriftt, eines fromen Predigers aus der Türekey an Illyricum geschrieben, Darinnen angezeigt wird, wie es dort mit der Kirche und dem Evangelio zugehet*. Magdeburg, Michael Lotter, 1550. U: Stanko Jambrek (ur.), *Matija Vlačić Ilirik: Zbornik s međunarodnog znanstvenog skupa "Matija Vlačić Ilirik"*. Labin, Grad Labin.

(2009). *Spis protiv papina primata, sastavljen prije 100 godina. Također, (doprinis) Matije Vlačića Ilirika o istoj materiji* (Prijevod: *Scriptum contra primatum Papae, ante annos 100 compositum. Item, Matthiae Flach Illyrici de eadem materia*. Magdeburg: Christian Röding, 1550). *Kairos, Evandeoski teološki časopis* 1/2009, str. 138-171.

Stanko Jambrek

Flacius' Struggle for Freedom of the Church

Summary

Matthias Flacius Illyricus is reputed as one of the most influential Croatian humanists and theologians of the 16th century. Through his numerous works he gave an efficient theological, philosophical, historical, linguistic and educational contribution to the European cultural history. Besides the concise review of Flacius' life, the article discusses about the truth as Flacius' starting point in his deliberation and life in general. Then it focuses on Flacius' spiritual/theological struggle for freedom of the Church, which contributed greatly to the defeat of the pro-Catholic politics of the emperor Charles V and the survival of the Lutheran tradition of the Reformation in the German countries.